

PETR HASAN / 10. 8. 2020

Spanilá jízda

Roku 1963, tedy šest let od premiéry posledního dílu Vávrovy husitské trilogie, vstoupil do kin další historický film odehrávající se na pozadí husitských válek – snímek *Spanilá jízda*. Ve svém třetím celovečerním filmu se režisér Oldřich Daněk rozhodl vyprávět příběh mladého českého husity Ondřeje Keřského z Řimovic a jeho cesty za pomstou rámované husitskou spanilou jízdou do Saska a Bavorska.

Co to ale vlastně byly ony spanilé jízdy? Spanilými jízdami se nazývají vojenské expanze husitských vojsk za hranice českých zemí, které byly motivované ekonomickými, vojenskými a ideologickými zájmy. Vojenské výpady za hranice se tradičně obhajovaly šířením reformační myšlenky a přípravou půdy pro obrodu celého křesťanstva. Vývoz myšlenek a ideálů byl ovšem dost problematický – žádná lidová povstání na podporu husitů se během výjezdů nekonala, ba naopak. V Dolních Rakousích se frustrovaní poddaní přimkli ke své vrchnosti a v bitvě u Weidhofenu se husitům krutě mstili za vydrancované vinohrady. Podobná situace nastala rovněž v Polsku, kde husité násilím zabírali úrodu, vypalovali kláštery a dokonce poničili uctívanou ikonu Černé madony čenstochovské. V praxi tak převládal ekonomicko-vojenský charakter výprav: uživit armádu na účet nepřítele, prolomit ekonomickou blokádu a dovézt do země chybějící zboží (např. do Dolních Rakous se jezdilo vždy na podzim v době vinobraní), zasáhnout nepřítele na jeho území, vyplenit je a tím narušit přípravu dalších křížových výprav do „kacířských“ Čech.

Ideologický význam výjezdů zkrátka nespočíval ani tak v šíření nauky mezi chudými poddanými v okolních zemích, jako spíš v demonstraci síly a schopnosti zasáhnout nepřítele na jeho domácím území. Zahraniční uznání spolu s vojenskými úspěchy doma v Čechách také ve výsledku prospěly husitům při jejich vyjednávání s králem Zikmundem a stály i za jejich přizváním na jednání do Basileje.

Samotné vojenské výpravy za hranice země byly plné vraždění, znásilňování, vypalování vesnic, měst a klášterů a nešlo v nich příliš o debatování, kázání a šíření věrouky. Proto je trochu zavádějící onen termín spanilá jízda, který používala starší česká historiografie. Současní historici se více přiklánějí k dobovému termínu rejsa. Zlatá doba rejs nastala po roce 1427, kdy husité drželi všechny hlavní cesty vedoucí do okolních zemí a kdy po vítězné bitvě u Tachova byla země na nějaký čas ušetřena křížových výprav. Největší a nejúspěšnější rejsa, která probíhala od prosince 1429 do února 1430 a která mířila do Saska a Bavorska, se v dobových pramenech nazývá spanilá. Je však otázkou, jestli kronikáři výpravu plnou násilí a zabíjení chtěli nazvat spanilá ve významu sličná, krásná či nádherná. Dost možná se jedná o významový posun při překladu německého slova die Huld, které znamená jak laskavost, půvab, tak také oddanost, a sloveso huldigen značí vzdávat hold. Obyvatelé německých měst husitským vojskům vzdávali hold – totiž platili výkupné a výpalné. Až romantismus devatenáctého století mohl vidět v Janu Žižkovi rozvážného a moudrého vojevůdce, ve zfanatizované náboženské sektě první národní obrozence a ve vojenském tažení spanilou jízdou rozšiřující po Evropě učení o pravdě a lásce.

Ale zpátky k filmu. Dobovým rámcem *Spanilé jízdy* je období od bitvy u Tachova po velkou rejsu – spanilou jízdou do Saska a Bavorska z přelomu roku 1429 a 1430. Zobrazení dobových reálií je ve filmu díky expertům z řad historiků provedeno velice pečlivě. Již na husitské trilogii Otakara Vávry se coby historický poradce podílel tehdy mladý marxistický historik Josef Macek – autor řady odborných publikací věnovaných husitství a později autor úctyhodné tetralogie *Jagellonský věk v českých zemích*. K práci na *Spanilé jízdě* byl přizván rovněž začínající a později významný historik a dlouholetý pracovník Katedry archivnictví a pomocných věd historických na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy Rostislav Nový. Také sám režisér filmu Oldřich Daněk byl dlouhodobě fascinován historickými tématy – v šedesátých letech režíroval film *Královský omyl*, jehož děj se odehrává na počátku vlády Jana Lucemburského, a v devadesátých letech pak televizní cyklus *Z hříček o královnách*. Oldřich Daněk byl navíc autorem řady historických dramát a románů.

Hlavní hrdina filmu – Ondřej Keřský z Řimovic – byl pojmenován podle skutečné historické osobnosti. Osudy reálného Ondřeje Keřského byly však trochu odlišné od těch filmových. Pocházel z východních Čech (ne ze západních, jak je tomu ve filmu), zapojil se jako hejtman ve vojsku husitských radikálů do bitvy u Lipan, bitvu přežil a

působil pak v okolí Čáslavi jako loupežný rytíř, než byl dopaden a popraven.

Historická přesnost ve všech detailech ani přesné citace historických pramenů však nejsou tím nejdůležitějším. Každý historický film je daleko spíše historickým pramenem vyprávějícím o době, ve které vznikl, než o době, na jejímž pozadí se filmový příběh odehrává. Historický film je vždy interpretací dějin. Zajímavější je tak sledovat, jakým způsobem tvůrci s dějinami zacházejí, jaké motivy vyzdvihují a co naopak nechávají bez povšimnutí, než jestli délka varkočů či kování řemdihů přesně odpovídá dobovým originálům.

Tak i film *Spanilá jízda* vypráví více o počátku šedesátých let dvacátého století než o pozdním středověku a zajímavým způsobem zapadá do rámce českého moderního myšlení o husitství a do domácí tradice husitského filmu. Film věnovaný husitské tematice měl být natočen již za první republiky. V té době vzniklo množství scénářů, ale realizaci filmu stála v cestě řada problémů. Kromě nepřipravenosti domácího filmového prostředí, které si (celkem rozumně) netrouflo na takto náročný projekt, se jako největší a rozhodující překážkou ukázal nedostatek financí. Navíc si bylo třeba přiznat, že by o film neměl zájem žádný zahraniční distributor. Příběhy o národních hrdinech by pro zahraniční publikum neznalé našich kulturních tradic a historických stereotypů byly nesrozumitelné a nepřitažlivé, jak ostatně prokázal velkofilm *Svatý Václav* z roku 1930.

Vhodné prostředí pro vznik husitského filmu přinesla až znárodněná kinematografie. Roku 1947 natočil Vladimír Borský film *Jan Roháč z Dubé* a v padesátých letech Otakar Vávra svou husitskou trilogii: *Jan Hus*, *Jan Žižka* a *Proti všem*. Také tyto filmy vyprávějí především o době svého vzniku – *Jan Roháč z Dubé* o vypořádání se s nacistickým Německem a Vávrova trilogie zase o stalinismu v naší společnosti.

Film *Spanilá jízda* vznikl v době, kdy kinematografie opouštěla vizuálně atraktivní historické fresky ilustrující velké pohyby dějin a domnělá vítězství pokroku. Středem zájmu se stal jednotlivec a jeho existenciální otázky. Oldřich Daněk prostředí husitských válek zprivatizoval a použil jako kulisu pro vyprávění soukromého příběhu jednoho běžného člověka, který se dostal do víru velkých dějin. Pomocí takto uchopeného vyprávění pak dříve nedotknutelné a ikonické struktury zrelativizoval a umožnil pokládat důležité a v podstatě nadčasové otázky: Existuje absolutní pravda?

Může být někdy pomsta oprávněná? Lze vést spravedlivou válku? Za jakých okolností je ospravedlnitelné šíření myšlenek, ideálů či víry násilnou cestou? Jací jsou vlastně konkrétní lidé, kteří stojí za kulisami velkých dějin?

Film si můžete pustit online [zde](#).

Spanilá jízda (Československo 1963), scénář a režie: Oldřich Daněk, kamera: Josef Illík, hudba: Jan F. Fischer, hrají: Petr Kostka, Jiří Vala, Michaela Lohniská, Jaroslav Průcha, Martin Růžek, Jiří Holý, Karel Höger, Vlasta Fialová a další. Filmové studio Barrandov, 88 min.